

Mag marktgericht monumentenbeleid ?

A.L.L.M. ASSELBERGS

Nu de subsidies voor monumentenzorg slinken lijkt het noodzakelijk en in veel gevallen mogelijk om de toekomstige bemoeienis met de cultuurhistorie meer op het gangbare financieel-economische en maatschappelijke proces van vraag en aanbod te baseren. Dat is de zienswijze van de nieuwe directeur van de Rijksdienst voor Monumentenzorg drs. A.L.L.M. Asselbergs, zoals hij die vertolkte op een interessant congres, dat het Nederlands Studiecentrum organiseerde over 'Marktgericht Monumentenbeleid'.

Omdat de toespraak van Asselbergs de teneur van de dag treffend aangeeft en hij tegelijkertijd een soort 'maiden speech' ten beste gaf hieronder zijn toespraak bijna intergraal.

De lezers worden uitgenodigd te reageren in het volgende nummer van Heemschut (JK).

Het valt op dat in de titel van dit congres 'Marktgericht Monumentenbeleid' het woord *zorg* niet voorkomt, noch in de betekenis van *verontrusting*, noch in de zin van *koestering*.

Ná 'Holland op z'n Smalst', nu 120 jaar geleden in de Gids gepubliceerd door *Victor de Stuers* als een doeltreffende sublimatie van ons nationaal schuldbesef zodra het over cultuurhistorische waarden gaat, zijn wij zó zeer vertrouwd geraakt met die beide gevoelscomplexen van *zorg* – *verontrusting* en *koestering* – dat monumentenbeleid zonder *zorg* ons aangeboren zorgelijk karakter op een alarmerende wijze prikkelt.

Is 'Marktgericht Monumentenbeleid' wel toegestaan?, mag het?, lijdt onze cultuurhistorische ethiek er niet onder? Er lijkt een hemelsbreed verschil van instelling te bestaan tussen subsidiegerichte *zorg* en marktgericht beleid, een verschil als tussen wat een probleem is en een opgave, een verschil als tussen defensief en offensief, een verschil als tussen conservatief en progressief.

Maar deze polarisatie is zo langzamerhand de laatste jaren in onze omgang met monumentale waarden nét iets te grofstoffelijk bevonden!

Monument een economisch goed

Bij de instandhouding van historisch waardevolle bebouwing pleit de Rijksdienst voor Monumentenzorg in haar jongste (concept)- beleidsplan 'Hora Est' voor economische uitgangspunten. Ook een monumentaal gebouw, of misschien wel juist een monumentaal gebouw, is een economisch goed. Het instandhoudingsbeleid van de laatste decennia heeft hierbij te weinig stilgestaan, waardoor het voortbestaan van vele monumen-

ten sterk afhankelijk is geworden van overheidssteun. De gemeenschap werd belast met een uitdijende voorraad onrendabel vastgoed.

Alleen al het huidige aantal beschermde monumenten (dus zonder een eventuele uitbreiding op grond van het MSP) leidt tot een financiële uitvoeringsbarrière, zoals zichtbaar in stuwmeer en kanjerpot. Daar de publieke en politieke belangstelling voor identiteitsbehoud en integraal kwaliteitsbeheer groeit, maar de subsidies voor monumentenzorg slinken, lijkt het noodzakelijk en in veel gevallen toepasbaar om de toekomstige bemoeienis met de cultuurhistorie meer op het gangbare financieel-economische en maatschappelijke proces van vraag en aanbod te baseren. Toekomstige financiering en eventuele subsidiëring moeten mijns inziens mede zijn gebaseerd op *objectgerichte* exploitatieplannen of *gebiedsgerichte*, integrale ontwikkelingsplannen, waardoor in een vroeg stadium de financiële uitvoerbaarheid en een eventuele onrendabele top verduidelijkt wordt. Er moet naast gebiedsverbetering, locatieherstel en bestemmingsversteking aan ons sociaal-cultureel belangrijk erfgoed meer economische betekenis worden gegeven.

Dit waardevol erfgoed is zelfs vaak de aanleiding om de gehele omgeving opnieuw te waarderen en vitaal te maken. Monumenten dagen niet alleen uit tot herstel en behoud maar zijn in veel gevallen de stimulerende en sturende faktor in het stedelijk transformatieproces omdat monumenten van belang zijn voor toekomstig identiteitsbehoud, blijvende herkenbaarheid of inspiratiebron voor *nieuwe* cultuur.

Marktgericht Monumentenbeleid is

echter pas mogelijk als éérs uit *zorg* voor het erfgoed gesubsidieerde strategische investeringen zijn gedaan.

Monumentenzorg zorgde voor revitalisering van gebieden

Monumentenzorg heeft vele gevallen in een miserabel investeringsklimaat à fond perdu voorgefinancierd ten dienste van een (later gebleken) zeer winstgevend economische ontwikkeling.

Het zou eigenlijk heel logisch en terecht zijn als voor toekomstige instandhouding van cultuurhistorische waardevolle elementen reserves worden gevormd uit de winst op de opgewaardeerde vastgoedwaarde in zo'n gevestigd gebied.

Gebiedsbescherming in de toekomst zal dus voorafgegaan moeten worden door een ontwikkelingsplan en een exploitatieopzet waarbij markt en overheid met elkaar zaken doen.

Bij stedelijke vernieuwingsprojecten is deze marktgerichte benadering na 1985 normaal geworden. In de exploitatie vindt opwaardering plaats van de grond na sanering van de bodem en/of ná herstel van de infrastructuur.

Pas ná herstel van de cultuurhistorische waarden (die relatief toch veel minder kostbaar zijn) gaat de markt de ontstane potenties van de locatie benutten.

Voor de overheden ligt hier een kans om meer marktgericht te denken!

Onrendabele monumenten zaak voor de politiek

Maar er zijn natuurlijk objecten, complexen, en gebieden die door hun generieke eigenschappen ten ene male economisch onrendabel blijven. De keuze om zulke cultuurhistorische waardevolle elementen toch te behouden en dus met overheidsgeld te herstellen en te beheren of juist de beslissing te nemen dat niet te doen en tot sloop over te gaan is dan een bestuurlijke zaak. Bij het ontbreken van enige marktpotentie zijn de financiële inspanningen voor cultuurbehoud ook voor iedereen duidelijk. De politiek kan dan zijn verantwoordelijkheid nemen.

'Financieel onrendabele objecten en stadsgebieden van geschiedenis en kunst zullen blijven bestaan.

Voor de instandhouding en herfunctivering zal derhalve een subsidiërgime noodzakelijk blijven. Een herzien rijkssubsiëmodel zal, ten

Dr. A.L.L.M. Asselbergs

slotte, bij een integraal monumentenbeleid, erop gericht moeten zijn:

- om gemeenten en provincies te stimuleren tot het planmatig ontwerpen en realiseren van cultuurhistorische kwaliteitsbeheer.
- om aanvullende subsidies te kunnen verstrekken ten behoeve van de instandhouding van sociaal of economische onrendabel erfgoed' (Hora Est).

De overheid maakt daarbij pas beleid, door duidelijk te maken en te verantwoorden wat zij in stand wil houden, zelfs ten koste van... of totdat het niet meer kan.

In haar medewerking van art. 19 van W.R.O. of in haar, aan een commissie van deskundige ontleend, oordeel over welstand of monumentaliteit heeft het lokaal bestuur verregaande bevoegdheden om de ruimtelijke kwaliteit te behouden of te ontwikkelen. Daartoe staat de gemeente een breed scala van instrumenten op het gebied van ruimtelijke ordening, de monumentenzorg en het architectonisch kwaliteitsbeheer (beeldkwaliteitsplan) ter beschikking.

Welbegrepen eigen belang

Marktgericht beleid komt tot stand door verantwoord gebruik te maken van de plaatselijke beslissruimte. Decentralisatie van regelgeving leidt tot opties en investeringen uit welbegrepen eigenbelang. De decentralisatietendens zal nog verder toenemen. Hierbij valt te denken dat het rijk de verantwoordelijkheid voor het voorwaardenschepend beleid draagt, de provincie een stimulerende rol heeft en de gemeente de vormgeving van het beleid voor zijn rekening neemt.

Er is sprake van een voortdurend vermeerderend inzicht bij de gemeenten dat zij meer ruimte nodig hebben om met marktpartijen te onderhandelen. De gemeenten hebben een sleutelpositie; zij komen met voorstellen en plannen, zij zijn de beslissers, of althans zij kunnen het zijn.

Voorwaarde bij een marktgericht monumentenbeleid is dat 'het instandhouden van monumentaal erfgoed' dienstbaar gemaakt wordt aan de sociaal-economische ontwikkeling van het leefmilieu. De beste bescherming tegen verval is niet de monumentenwet, of een kunsthistorisch verantwoorde restauratie, maar die mogelijkheid tot herfunctiëren te scheppen die voldoende opbrengsten genereert voor regelmatig onderhoud en vernieuwing. Het rijk denkt deze zaken te kunnen stimuleren door het ontwerpen van zgn. *Cultuurhistorische Verkenningen*. Deze zijn op verzoek van provincies (streek- of regioplanniveau) of gemeenten (structuurplanniveau) op te zetten. In dergelijke verkenningen worden identiteitsbepalende cultuurhistorische elementen van het stedelijk en het landelijk gebied kartografisch weergegeven. Daarnaast worden ontwikkelingskansen en risico's weergegeven van de gekarteerde waarden. Momenteel wordt bij het onderzoek dat het Bouwcentrum in opdracht van de RDMZ doet in Hilversum onderzocht of op structuurplanniveau hieraan ook een visie op economische kansen en risico's is toe te voegen.

Dit uitgangspunt is in Hilversum te demonstreren aan de hand van het stadhuis van Dudok - in vergelijking met het (Let op!) *als stadhuis voor Hilversum ontworpen v.m. Esso gebouw in Den Haag*. Het stadhuis van Hilversum is *als monument* gerestaureerd. Gevolg is een torenhoge begroting voor het herstel van de architectuur, terwijl de kantoorrenovatie en vernieuwing daar achteraan lopen. Daarenboven is de groenstructuur aangetast ten behoeve van een indifferent stadskantoor teneinde adequate huisvesting voor ambtenaren te verkrijgen die in het 'oude' stadhuis geen plaats meer konden krijgen. Het v.m. Esso gebouw daarentegen, dat dus ooit voor Hilversum ontworpen was, is gerenoveerd als kantoorgebouw, dat gezien de bijzondere architectuur en de nieuwe functie ook de nodige representativiteit diende te behouden. Het functioneert op economische wijze, zonder enige beroep op gemeenschapsgelden. Weliswaar zijn de bouwtechnische normen van beide gebouwen niet vergelijkbaar, doch het wezenlijke verschil zit hem er in, dat het uitgangspunt bij het stadhuis Hilversum het restaureren van een hoogwaardig monument was, terwijl bij het v.m. Essogebouw de renovatie van een representatief kantoorgebouw als uitgangspunt gold.

Overheid houdt oogje in het zeil

Terugkomend op een Marktgericht Monumentenbeleid is het essentieel dat monumenten in eerste instantie worden ingebracht als economisch

utilitair vastgoed en dat zij ook als zodanig behandeld en verhandeld worden.

De specifieke welstandsopgave, die daarbij te pas kan komen moet aan de hand van integraal - ruimtelijk kwaliteitsbeleid - (lees VINEX, Architectuurnota, enz. enz.) geen economisch probleem opleveren. Investeren in kwaliteit is in het belang van iedere individuele burger, maar zeker niet minder in het belang van elke investeerder.

Marktgericht Monumentenbeleid wordt niet geïnspireerd door zorg in de betekenis van verontrusting, ook niet zozeer ingegeven door zorg in de zin van koestering, noch door een combinatie van die twee gevoelscomplexen; marktgerichte monumentenzorg komt tot stand door welbegrepen eigenbelang.

Maar de maatschappij houdt via de overheden wel een oogje in het zeil... Een bovendien moeten er nog heel wat voorinvesteringen worden gepleegd in de jaren negentig, voordat het zelfherstellend vermogen van de gebouwde omgeving een feit zal zijn.

Kadercursus gemeentelijke monumentenzorg

Het Nationaal Contact Monumenten (NCM) organiseert in samenwerking met het Oversticht de kadercursus gemeentelijke monumentenzorg in de provincie Overijssel. De cursus duurt 4 avonden en vindt plaats op de maandagavonden 27 september, 4, 11 en 18 oktober. De lokatie is de Statenzaal aan de Diezerstraat in Zwolle.

In het najaar staan cursussen in Noord-Brabant en Drenthe op het programma. Exacte data en lokatie zijn nog niet bekend. De kosten per cursus bedragen f 55,- p.p. waarvoor de cursist tevens o.a. een uitgebreide cursusmap en het monumentenjaarboek van het NCM ontvangt.

De cursus heeft tot doel om de leden van particulieren monumentenorganisaties kennis bij te brengen zodat zij hun taak in de gemeentelijke monumentenzorg zo goed mogelijk kunnen vervullen. De volgende onderwerpen zullen worden behandeld: de Monumentenwet 1988, MIP/MSP, gemeentelijk monumentenbeleid, de monumentencommissie, ruimtelijke ordening, de gemeentelijke monumentenlijst, financiële aspecten bij restauratie en onderhoud en de rol van het particulier initiatief en de provincie

Voor opgave en meer informatie: Stichting NCM, 020-6277706 (Paul Vesters)